

DOCENTENHANDLEIDING**KUNST, KOLONISATIE EN VERZET: SURINAME - NEDERLAND****INHOUDSOPGAVE**

LEERDOELEN	1
LESDOELEN	1
LESOPZET	2
KUNST, KOLONISATIE EN VERZET: SURINAME - NEDERLAND	2
KUNSTWERKEN, FOTO'S EN OVERIGE AFBEELDINGEN	6
BRONNENLIJST	8

I. LEERDOELEN

In deze les bekijk en bespreek je werken van kunstenaars met een Surinaamse achtergrond. Door de verhalen bij de kunstwerken doen leerlingen kennis op over:

1. de hoofdlijnen uit de kolonisatiegeschiedenis van Suriname en Nederland;
2. de hoofdlijnen uit de geschiedenis van het antikoloniale verzet;
3. de invloed van de kolonisatiegeschiedenis en het antikoloniale verzet op het werk van kunstenaars met een Surinaamse achtergrond, toen en nu.

II. LESDOELEN**Kolonisatie**

1. De leerlingen kunnen belangrijke gebeurtenissen in de kolonisatiegeschiedenis van Suriname en Nederland benoemen.
2. De leerlingen kunnen factoren benoemen die hebben bijgedragen aan het ontstaan van de multiculturele samenleving in Suriname.
3. De leerlingen kunnen voorbeelden omschrijven van de verbeelding van de kolonisatiegeschiedenis en de gevolgen hiervan in het werk van Surinaamse kunstenaars.

Verzet

1. De leerlingen kunnen groepen benoemen die in verzet kwamen tegen de Nederlandse kolonisator.
2. De leerlingen kunnen in hoofdlijnen benoemen wie Wim Bos Verschuur en Anton de Kom waren en welke rol zij speelden in het antikoloniale verzet.
3. De leerlingen kunnen voorbeelden omschrijven van de verbeelding van het antikoloniale verzet in het werk van Surinaamse kunstenaars.

Kunst in Suriname in de 20e eeuw

1. De leerlingen kunnen enkele belangrijke kunstenaars in Suriname in de 20e eeuw benoemen.
2. De leerlingen kunnen benoemen welke rol deze kunstenaars speelden in de kunstontwikkeling.

III. LESOPZET

Niveau

Deze les is geschikt voor alle leerjaren van het vmbo/havo/vwo.

Vakken

Deze vakoverstijgende les sluit aan bij het curriculum voor ckv, kunst algemeen, geschiedenis en burgerschap/ maatschappijleer.

Klassikaal of zelfstandig

De les kan klassikaal worden gegeven of leerlingen kunnen deze zelfstandig doorlopen. Tijdens de klassikale les op het digibord kunnen de leerlingen meekijken en meedoen op hun devices. Nadat ze zijn ingelogd, zijn alle slides ook zichtbaar op hun devices. Om leerlingen zelfstandig de les te laten doorlopen, klik je op Deel met leerlingen. Zij kunnen de les individueel of in duo's doorlopen. Na afloop kunnen de vragen klassikaal worden besproken.

Lestijd

De les duurt 50 minuten en is geschikt voor vmbo/havo/vwo. De verwerkings- of verdiepingsopdracht kan als huiswerk worden opgegeven. Je kunt er ook voor kiezen de opdracht in de les te laten maken. De benodigde tijd voor het maken van de opdracht is circa 50 minuten. Als deze in de les wordt gemaakt, duurt de hele les dus 2 x 50 minuten.

Verwerkings- of verdiepingsopdracht

Aan het eind van de les is een algemene verwerkingsopdracht voor vmbo/havo/vwo opgenomen. In deze opdracht maken de leerlingen een kunstwerk binnen het thema kunst, kolonisatie en verzet.

Je kunt in plaats van de verwerkingsopdracht kiezen voor de verdiepingsopdrachten in de aparte LessonUp les *Verdieping Kunst, kolonisatie en verzet*. De leerlingen doorlopen die les zelfstandig. Zij werken in duo's of kleine groepen en verdiepen zich in een deelonderwerp van de lesstof. Hierna maken zij een creatieve opdracht. De verdiepingsopdrachten zijn geschreven voor havo/vwo. De aangegeven niveaus zijn richtlijnen. Je kunt natuurlijk zelf een keuze maken uit de opdrachten voor jouw leerlingen.

IV. KUNST, KOLONISATIE EN VERZET: SURINAME - NEDERLAND

Achtergrondinformatie per slide:

1. Kolonisatiegeschiedenis

De Inheemsen en de komst van de Europese kolonisten (slide 7)

De oorspronkelijke bewoners van Suriname, die zich Inheemsen noemen, woonden er al duizenden jaren toen de Europese kolonisten kwamen. In 1651 bezetten Engelse suikerplanters uit Barbados onder leiding van Sir Willoughby het land. Hierna bezetten in 1667 de Zeeuwen Suriname onder leiding van Abraham Crijnssen. De kolonisten dwongen de Inheemsen als slaafgemaakten op de plantages te werken. Zij verzetten zich hiertegen. Ook stierven velen aan ziektes uit Europa. Mede daarom besloten de kolonisten slaafgemaakten uit Afrika te halen.

Kunstenaar Paul Woei

De traditionele leefwijze van de Inheemsen en Marrons in de bossen van Suriname is een belangrijke inspiratiebron voor het werk van kunstenaar Paul Woei. Hij trok vaak het

binnenland in en deed onderzoek naar hun tradities en gewoonten. Hun traditionele manier van leven is aan het verdwijnen.

Slavernij en marronage (slide 8-9)

Naar schatting zijn ongeveer 300.000 tot slaafgemaakten naar Suriname gebracht. De West Indische Compagnie had tot 1734 het monopolie op de slavenhandel naar Suriname. De slaafgemaakten werden gedwongen tewerkgesteld op voornamelijk suiker- en koffieplantages. Tijdens de slavernij waren er slaafgemaakten die vluchtten van de plantages. Zij stichtten dorpen diep in de bossen van Suriname. De weggelopen slaafgemaakten of Marrons overleefden doordat zij hulp kregen van de Inheemsen die al in de bossen woonden. Ook overvielen zij regelmatig plantages voor wapens, gereedschap en voedsel. Met de wapens konden zij weer jagen en vissen in het bos om verder in hun voedselvoorziening te voorzien. Met behulp van het gereedschap konden ze van de bomen hutten en boten bouwen. Ze hadden ook kleine stukken landbouwgrond (kostgrondjes) waar ze bijvoorbeeld cassave en wilde rijst plantten. De Nederlandse koloniale overheid probeerde hen met geweld te verslaan. Dit lukte niet. Daarom sloot zij vredesverdragen met een aantal Marrongroepen. Er leven nu nakomelingen van weggelopen slaafgemaakten in de dorpen én stad.

Rinaldo Klas

Rinaldo Klas is een bekende Surinaamse kunstenaar die ook een nazaat is van weggelopen slaafgemaakten. In zijn huidige werk staat vaak de relatie tussen mens en natuur centraal. Eigenlijk komt het ook terug in dit werk: de weggelopen slaafgemaakten vonden een veilige toevlucht in de bossen van Suriname.

Winti religie (slide 10)

Het was verboden voor de slaafgemaakten om hun eigen tradities en geloof uit te oefenen. Toch bleven veel gebruiken bewaard! Uit de verschillende geloofstradities die de slaafgemaakten meenamen uit heel West-Afrika ontstond in Suriname de winti religie. De winti is nu springlevend onder Afro-Surinamers in Suriname en Nederland. Vaak is een persoon christen én aanhanger van winti. In de winti spelen natuurgoden en vooroudergeesten een belangrijke rol.

Dede oso

De dede oso (rouwzitting) die hier is afgebeeld, is in Suriname en Nederland een vast gebruik bij Afro-Surinamers. Deze duurt vaak de hele nacht voor de dag van de begrafenis. Er wordt voedsel geofferd en er worden christelijke en traditionele Surinaamse liederen gezongen. Ook worden er verhalen verteld over de overledene en over de spin Anansi (Anansi tori's). Zo houdt men de geest van de overledene tevreden, die tussen de mensen blijft zweven totdat alle rouwrituelen zijn uitgevoerd.

Armand Baag

In het werk van kunstenaar Armand Baag staan cultuur, identiteit en religie van Afro-Surinamers centraal.

Contractarbeiders (slide 11-12)

Toen in de 19e eeuw het einde van de slavernij in zicht kwam, zochten de plantagehouders die zelf het zware werk niet wilden verrichten op de plantages, naar vervanging voor de slaafgemaakten. Men haalde contractarbeiders uit verschillende landen in Azië, die vaak werden overgehaald met valse beloften van een gouden toekomst en soms ook werden geronseld. In Suriname wachtte hen een hard en armzalig bestaan: zware lichamelijke arbeid, lage lonen en slechte huisvesting.

Chinezen

In de periode 1853-1870 werden ongeveer 2500 Chinezen naar Suriname gehaald om als contractarbeiders op de plantages te werken. Na afloop van hun contract gingen velen werken in de detailhandel. In de 20e eeuw, met name in de periode 1950-1970, kwamen anderen als vrije arbeider, handelaar of winkelbediende naar Suriname.

Hindostanen en Javanen

Na de afschaffing van de slavernij in 1863 en de periode van het Staatstoezicht (de vrijgekomen slaafgemaakten waren verplicht nog 10 jaar op de plantages te werken als arbeiders), haalde de Nederlandse overheid vanaf 1873 Hindostaanse contractarbeiders uit Brits-Indië (nu India). Tot en met 1916 kwamen er 64 schepen met in totaal 34.000 Hindostaanse contractanten naar Suriname. Van 1890 tot en met 1939 haalde Nederland ook contractarbeiders uit Java in de eigen kolonie Nederlands-Indië (nu Indonesië), in totaal 33.000 contractanten. Na afloop van het contract bleef het merendeel van de Hindostaanse en Javaanse contractarbeiders in Suriname wonen. De meesten werkten als kleinlandbouwers die leefden van de opbrengst van hun producten.

In Suriname staan diverse monumenten ter herdenking van de Chinese, Hindostaanse en Javaanse contractarbeiders. Ook in India staat een monument in de haven van Calcutta. Van hieruit vertrokken de schepen met Hindostaanse contractarbeiders naar Suriname.

Multiculturele samenleving (slide 13)

De geschiedenis van Suriname wordt gekenmerkt door verschillende immigratiestromen die een gevolg waren van de lange kolonisatie door Nederland en andere Europese bezetters. De diversiteit van de bevolking is zichtbaar in de kunstwerken van Surinaamse kunstenaars, toen en nu.

2. Verzet

400 jaar verzet en strijd (slide 15)

Dit drieluik van René Tosari gaat over 400 jaar verzet in Suriname. Meerdere groepen verzetten zich tegen de Nederlandse kolonisator, zoals de Inheemsen, weggelopen slaafgemaakten (Marrons) en (contract)arbeiders.

- Luik 1: De verzetsleiders Kaikoesi (Inheems) en Baron & Boni (Marrons).
- Luik 2: Martopawiro, Ramjanee en Matura, leiders van opstanden van de Javaanse en Hindostaanse contractarbeiders tegen de plantagehouders en boven zie je Anton de Kom, die zich inzette voor de rechten van (contract)arbeiders.
- Luik 3: Na de onafhankelijkheid bleef sociale ongelijkheid bestaan en ontstond er verzet tegen de Surinaamse regering. In 1980 pleegden militairen een coup. Velen zagen dit als een nieuw begin, totdat in de nacht van 7 op 8 december 1982 de militaire machthebbers 15 burgers oppakten, martelden en doodschoten.

Anton de Kom (slide 16)

Anton de Kom (1898-1945): antikoloniale schrijver, activist en verzetsheld. In de jaren 1920 raakte hij in Nederland geïnspireerd door de strijd tegen racisme in de VS en de idealen van het communisme. In 1932 keerde hij terug naar Suriname waar hij zich inzette voor de rechten van (contract)arbeiders die ondanks de afschaffing van de slavernij in 1863-1873 nog in mensonterende omstandigheden leefden. Het koloniale bewind zag hem vanwege zijn communistische en antikoloniale ideeën als staatsgevaarlijk. In 1933 werd hij gevangen gezet. Een menigte kwam hem steun betuigen en de politie opende het vuur. Er vielen 2 doden en 22 gewonden. Hierna werd Anton de Kom verbannen naar Nederland.

Wij slaven van Suriname

Hij schreef het boek *Wij slaven van Suriname* (1934), een aanklacht tegen racisme, uitbuiting en koloniale overheersing. Het boek maakt inzichtelijk hoe het kolonialisme ook na afschaffing van de slavernij ongelijkheid in stand hield en het koloniale onderwijs bijdroeg aan ongelijkheid en geïnternaliseerd racisme: *'Geen beter middel om het minderwaardigheidsgevoel bij een ras aan te kweken, dan dit geschiedenisonderwijs waarbij uitsluitend de zonen van een ander volk worden genoemd en geprezen. Het heeft lang geduurd voor ik mijzelf geheel van de obsessie bevrijd had, dat een n***r altijd en onvoorwaardelijk de mindere zijn moest van iedere blanke.'* Het boek is een inspiratie voor huidige burgerrechtenbewegingen.

Verzetsheld

In WOII zat de Kom in het verzet en overleed in 1945 in concentratiekamp Sandbostel. In 1982 ontving hij postuum het Verzetsheldenkruis.

Wim Bos Verschuur (slide 17-18)

Wim Bos Verschuur (1904-1985) was tekenleraar, vakbondsleider en politiek activist. Hij wordt gezien als een van de grondleggers van het nationalisme in Suriname. Hij streefde naar meer autonomie voor het land, maar wel binnen het Koninkrijk der Nederlanden. In Suriname was de rijkdom en macht in handen van een kleine, blanke en lichtgekleurde elite, terwijl de rest van de bevolking in armoede leefde. Hoewel Bos Verschuur zelf afkomstig was uit deze elite, streed hij tegen de ongelijke sociale verhoudingen. Hij gaf ook tekenles in het voortgezet onderwijs. Tijdens deze lessen besprak hij het maatschappelijk onrecht en gaf hij zijn nationalistische ideeën door aan zijn leerlingen. Een aantal van hen zou later een belangrijke rol in de politiek spelen, zoals premier Pengel.

Wie Eegie Sani (slide 19)

Vanaf 1930 groeide onder Surinamers in Nederland het antiekoloniale verzet. In 1951 werd de Surinaamse culturele vereniging Wie Eegie Sani (Ons Eigen Ding) opgericht door Surinaamse studenten in Amsterdam. In de kolonie was hen aangeleerd dat alles wat Europees was, superieur was aan hun eigen taal en cultuur. Ze dienden zich nederig te gedragen. In Nederland beseften zij dat dit beeld niet klopte. Ze zagen de noodzaak om op zoek te gaan naar het 'eigene' door een herwaardering van de eigen taal en cultuur. Er moest een dekolonisatie van de geest en cultuur plaatsvinden. Hiertoe organiseerde de vereniging literaire en kunstzinnige activiteiten. Zo voerden zij het theaterstuk *De geboorte van Boni* op. Dit stuk was gebaseerd op de beschrijving door Anton De Kom van deze Marron verzetsheld, die de strijd aanging met de witte plantagehouders. De Amsterdamse Nola Hatterman was bevriend met Surinaamse activisten en maakte dit groepsportret van de leden van de vereniging. Zij noemde het Na Fesie, dit betekent De Toekomst.

Onafhankelijkheid (slide 20-21)

Op 25 november 1975 werd Suriname staatkundig onafhankelijk. Dit schilderij van Cliff San A Jong gaat over de geboorte van een natie. De figuren zijn realistisch geschilderd, maar hebben een andere, diepere betekenis. Zo staat de pasgeboren baby symbool voor de nieuwe, onafhankelijke natie Suriname.

3. Kunst in Suriname in de 20e eeuw

Nola Hatterman (1899-1984) (slide 23)

In 1953 emigreerde de Amsterdamse kunstenares Nola Hatterman naar Suriname. Daar leverde zij een belangrijke bijdrage aan het kunstonderwijs. De huidige Nola Hatterman Art Academy in Paramaribo is naar haar vernoemd. Nola Hatterman tekende in Nederland

al vaak zwarte modellen. Dit was bijzonder in die tijd. Toen zij in Suriname woonde, legde zij in haar lessen de nadruk op het tekenen van zwarte mensen en hun schoonheid. Dit was een nieuw in koloniaal Suriname, waar zwart altijd als minder werd gezien.

Erwin de Vries (1926-2018) (slide 24-25)

Erwin de Vries is nationaal en internationaal een van de bekendste Surinaamse kunstenaars en exposeerde over de hele wereld. Hij maakte een groot aantal schilderijen, beelden en tekeningen en experimenteerde veel, met als thema vaak het vrouwelijk naakt. Een van zijn bekendste beelden is het Nationaal Monument Slavernijverleden in Nederland, dat staat in het Oosterpark in Amsterdam.

Stuart Robles de Medina (1930 - 2006) (slide 26)

Stuart Robles de Medina, Erwin de Vries (en Rudi Getrouw) speelden een belangrijke rol in de ontwikkeling van moderne, 20e-eeuwse kunst in Suriname. Robles de Medina was kunstenaar en kunstdocent. Hij maakte het bekende standbeeld van premier Pengel op het Onafhankelijkheidsplein in Paramaribo. Stuart wilde vooral universele kunst maken: niet gebonden aan een bepaalde plaats en tijd.

Jules Chin A Foeng (1944 - 1983) (slide 27)

Jules Chin A Foeng was kunstenaar, kunstdocent en activist. Hij zette zich met hart en ziel in voor een eigen Surinaamse kunstontwikkeling en leverde een belangrijke bijdrage hieraan. Hij zei: 'Men moet meer geloof hebben in eigen prestatie, eigen waarde en eigen mensen.' Surinaamse kunstenaars moesten bijdragen aan de opbouw van Suriname en niet alleen voor zichzelf werken. Jules was de oprichter van enkele kunstopleidingen in Suriname, waaronder het NIKK (Nationaal Instituut voor Kunst en Cultuur). Dit kan worden beschouwd als de voorloper van de AHKCO, de eerste Surinaamse hogeschool voor de kunsten welke in 1981 opende met Jules als directeur. Het AHKCO bestaat nog steeds.

V. KUNSTWERKEN, FOTO'S EN OVERIGE AFBEELDINGEN

(Lijst van de gebruikte afbeeldingen in de LessonUp op volgorde van gebruik)

Kunst, kolonisatie en verzet: Suriname - Nederland

- Afbeelding roterende wereldbol: by Marvel - based upon a NASA image, see [1]., CC BY-SA 3.0:
<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=20654992>
- Afbeelding kaart van Suriname:
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Suriname_relief_location_map.jpg
- Paul Woei, *Malake Dance*, 1970, Staatscollectie van de Republiek Suriname
- Rinaldo Klas, *Ontsnapt*, 1978–1979, Staatscollectie van de Republiek Suriname
- Frank Creton, *Vluchteling*, 1983, collectie CBK Oost, Amsterdam
- Armand Baag, *The Symphony*, datum onbekend, collectie familie Baag, Amsterdam
- Armand Baag, *Dede Oso*, 1994, collectie Sura en Surina Baag, Amsterdam
- Jules Chin A Foeng, *Portret grootmoeder en Portret grootvader*, 1973, collectie Patrick Chin A Foeng, Leiderdorp
- Soeki Irodikromo, *Horseman*, 2015. Foto: Readytex Art Gallery / William Tsang
- Krishnaprasad Khedoe, *Baba en Mai*, 1994. Foto: William Tsang
- Paul Woei, *Portret Karsimen*, 81 jr., 1991, collectie Niemel, Rotterdam
- Rudy Maynard, *Sopi*, Jaartal onbekend, collectie SBK, Amsterdam
- Armand Baag, *Familieportret Baag*, 1989, collectie Joyce, Sura en Surina Baag
- Kit-Ling Tjon Pian Gi, *Friends 04*, 2019, Readytex Art Gallery, Paramaribo

- René Tosari, *Untitled (400 jaar Verzet en Strijd Suriname)*, 1981, collectie René Tosari, Paramaribo
- Hedy Tjin & Dewi 'Butterfingas' Elsinga, *Mural Anton de Kom*, 2020, Amsterdam, The Black Archives:
<https://www.theblackarchives.nl/tba-muur-van-zwarte--surinaamse-helden.html>
- Archief Wim Bos Verschuur (Portretfoto), inventarisnummer: SSM-0584-16, Surinaams Museum, Paramaribo
- Wim Bos Verschuur, *titel onbekend* (tekst achterop schilderij: rijst witte boiti en de plantage is de goede verwachting), datum onbekend, collectie Kenneth Beeker, Amsterdam
- Nola Hatterman, *Na Fesie*, 1953, collectie Delano de Vries, Paramaribo. Foto: Ellis Doeve
- John Gabriel Stedman, *Marron gewapend en op zijn hoede*, 1806, uit het boek: *Narrative of a five years' expedition, against the revolted negroes of Surinam, in Guiana, on the wild coast of South America*:
[https://nl.wikipedia.org/wiki/Bestand:Narrative_of_a_five_years%27_expedition,_against_the_revolted_negroes_of_Surinam,_in_Guiana,_on_the_wild_coast_of_South_America;_from_the_year_1772,_to_1777-_elucidating_the_history_of_that_country,_and_\(14597462930\).jpg](https://nl.wikipedia.org/wiki/Bestand:Narrative_of_a_five_years%27_expedition,_against_the_revolted_negroes_of_Surinam,_in_Guiana,_on_the_wild_coast_of_South_America;_from_the_year_1772,_to_1777-_elucidating_the_history_of_that_country,_and_(14597462930).jpg)
- Cliff San A Jong, *Birth of a Nation*, 1982, collectie De Surinaamsche Bank N.V., Paramaribo
- Nola Hatterman, *Op het terras*, 1930. Collectie Stedelijk Museum Amsterdam
- Erwin de Vries, *Het magische oog*, 1963, collectie Stedelijk Museum Amsterdam
- Erwin de Vries, Nationaal Monument Slavernijverleden, Amsterdam, foto: door Arthena - Eigen werk, CC BY-SA 4.0:
<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=3267983>
- Stuart Robles de Medina, *Abstracte compositie*, 1957, collectie Maria Concepción Robles de Medina, Leusden
- Stuart Robles de Medina, *Standbeeld Johan Adolf Pengel*, foto: Otter, CC BY-SA 4.0:
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Paramaribo_-_Onafhankelijkheidsplein_-_standbeeld_Johan_Adolf_Pengel_20161004.jpg
- Jules Chin A Foeng, *Chinese slippers*, 1980-1983, collectie Patrick Chin A Foeng
- Het AHKCO (Academie voor Hoger Kunst- en Cultuuronderwijs), Paramaribo foto: Otter, CC BY-SA 4.0,
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Paramaribo_-_Waterkant_14_20160917.jpg

Verdieping Kunst, kolonisatie en verzet: Suriname - Nederland

(Indien niet gebruikt in de les Kunst, kolonisatie en verzet)

- Leo Glans, *Bananenplantage*, 1937–1938, collectie Stichting Kunstwerken Leo Glans
- Augusta Curiel, *Groepsportret van Granman Amakti met zijn kapiteins en een portret van koningin Wilhelmina*, ca. 1923, Tropenmuseum, Amsterdam
- Noni Lichtveld, *Moeder met kind (Zwarte Madonna)*, ca. 1963–1964, collectie Niemel, Rotterdam
- Ron Flu, *Schaafijsman*, 1965, Collectie Marc Flu, Rijswijk
- Quintus Jan Telting, *Waar schuilt de Christen achter?*, 1970, Collectie Tine Tjoen Tak Sue, Paramaribo

VI. BRONNENLIJST

Kolonisatiegeschiedenis van Suriname en Nederland

Internet

- <https://nl.wikipedia.org/wiki/Contractarbeid>
- <https://www.canonvannederland.nl/nl/antondekom>
- <https://npokennis.nl/longread/8086/wie-was-anton-de-kom>
- <https://historiek.net/anton-de-kom-canon-biografie-boek/135639/>
- <https://werkgroepcaraibischeletteren.nl/wie-was-wim-bos-verschuur/>
- <https://www.slavernijenijj.nl/>

Literatuur

- Bakker, Eveline et al.: *Geschiedenis van Suriname. Van stam tot staat*. Zutphen 1993, De Walburg Pers.
- Kom, A. de, *Wij slaven van Suriname*, Amsterdam: Atlas Contact, 2020.

Kunst in Suriname

Internet

- Readytex Art Gallery in Suriname, Paramaribo:
<http://www.readytexartgallery.com/website/home.asp?menuid=2&site=arts>
- Suriname International Art Fair: <https://siaf.sr/>
- Artikelen over kunst in Suriname: <https://srananart.wordpress.com/>
- Artikelen over kunst in Suriname:
<https://werkgroepcaraibischeletteren.nl/category/primair/beeldendekunsten/>

Literatuur

- E-reader bij de expositie Surinaamse School (inclusief literatuurlijst)
https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/production-static-stedelijk/images/verdieping/Pulicaties/Surinaamse%20School/SMA_pub-NL_online_versie-2.pdf
- Binnendijk, C. van en P. Faber, *Beeldende kunst in Suriname, de twintigste eeuw/Visual Art in Suriname. The Twentieth Century*, Amsterdam: KIT, 2000.
- Binnendijk, C. van, *Soeki Irodikromo, beeldend kunstenaar. Schilderijen, keramiek, batik/Visual Artist. Paintings, Ceramics, Batik, 1965–2005*, Paramaribo: Vereniging Herdenking Javaanse Immigratie in Suriname, 2005.
- Faber, P., *Jules Chin A Foeng (1944–1983). Kunstenaar, leraar, activist*, Utrecht: LM Publishers, 2015.
- Faber, P., *Stuart Robles de Medina. Pionier van de moderne Surinaamse kunst 1930–2006*, Utrecht: LM Publishers, 2018.
- Vries, E. de, *Nola. Portret van een eigenzinnige kunstenares*, Amersfoort: Klapwijk & Keijzers Uitgevers, 2008.

Kunstenaars met een Surinaamse achtergrond

- Armand Baag
<https://armandbaag.com/>
- Jules Chin a Foeng
<https://jules-chin.com/Over-Jules>
- Frank Creton
<http://frankcreton.nl/>
- Nola Hatterman
<http://www.nolahatterman.com/>

- Rinaldo Klas
<https://www.youtube.com/watch?v=o2zNaoQ4j-M&t=143s>
<http://www.readytexartgallery.com/rinaldoklas/>
<https://werkgroepcaraibischeletteren.nl/rinaldo-klas-en-de-nola-hatterman-academie/>
- Stuart Robles de Medina
<https://srananart.wordpress.com/2017/07/07/stuart-robles-de-medina-pioneer-of-modern-art/>
- Quintus Jan Telting
<https://teltingcollection.com/>
- René Tosari
<https://www.renetosari.com/rene-tosari/>
- Erwin de Vries
<https://erwindevriesart.gallery/>
- Paul Woei
<https://srananart.wordpress.com/2018/05/31/paul-woei-80-jaar-31-mei-1938-31-mei-2018/>
<https://rommysgallery.com/staff/paul-woei/>

Docentenhandleiding bij de LessonUp les *Kunst, kolonisatie en verzet: Suriname - Nederland*

© Stedelijk Museum Amsterdam

Opzet, inhoud en tekst onderwijsprogramma: Aruna Mungra
Februari 2021

Dit onderwijsprogramma is ontwikkeld naar aanleiding van de tentoonstelling *Surinaamse School: schilderkunst van Paramaribo tot Amsterdam* (12 december 2020 t/m 31 mei 2021) in het Stedelijk Museum Amsterdam.